

หัวข้อวิจัย	การปรับตัวของวิถีชีวิตของชุมชนต่อปัญหาน้ำท่วมในลุ่มน้ำมูลตอนล่าง กรณีศึกษา อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
ผู้ดำเนินการวิจัย	อาจารย์ ดร. ณัฐบดี วิริยาวัฒน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรชาติ สินวรรณ นายกิตติศักดิ์ พฤษกานนท์
หน่วยงาน	คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม
ปี พ.ศ.	2557

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบการปรับตัวของชุมชนลุ่มน้ำมูลต่อปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่อำเภอโขงเจียม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชน การประกอบอาชีพในรอบปี การวิเคราะห์ความพร้อมของชุมชนโดยการสัมภาษณ์และการใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา จำนวน 358 คน ในพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลหนองแสงใหญ่ ตำบลห้วยไผ่และตำบลโขงเจียม

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนใน 3 ตำบล มีประสบการณ์ในการเกิดน้ำท่วมชุมชนมาแล้ว และส่วนใหญ่ น้ำท่วมมักท่วมไม่เกิน 1 ครั้งต่อปี ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่ที่ทำให้เกิดน้ำท่วม คือ ปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมามากเป็นพิเศษ ส่วนระบบเตือนภัยน้ำท่วมนั้น จะมีการเตือนภัยจากหน่วยงานภาครัฐเป็นสำคัญ น้ำท่วมโดยส่วนใหญ่จะเกิดความเสียหายต่อพื้นที่การเกษตรกรรมมากกว่าพื้นที่อยู่อาศัย โดยความสูงของระดับน้ำจะอยู่ระหว่าง 31 - 60 เซนติเมตร ระยะเวลาในการท่วม นาน 1 - 7 วัน ในขณะที่รูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนจะปรับให้เข้ากับฤดูกาล จึงไม่เป็นปัญหาในการดำรงชีวิตเมื่อเกิดภาวะน้ำท่วมและการประกอบอาชีพของคนในชุมชนเองก็ไม่ส่งผลกระทบต่อภาวะน้ำท่วม เนื่องจากมีการรบกวนทรัพยากรธรรมชาตินี้้อย่างน้อย โดยเฉพาทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ ซึ่งอยู่เหนือขึ้นไปจากพื้นที่ชุมชน

Research Title	Adaptation in livelihood of Community for Flooding at Lower Region of Mun Basin, Case Study: Amphoe Khong Chiam, Ubonratchathani Province
Researcher	Dr. Nuttabodee Viriyawattana Asst. Prof. Dr. Surachat Sinworn Mr. Kittisak phukkanon
Organization	Faculty of Science and Technology, Suan Dusit Rajabhat University Faculty of Science and Technology, Suan Dusit Rajabhat University Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, Ministry of Natural Resources and Environment
Year	2014

This study aims to investigate the adaptation of the community in Mun River Basin to Flooding in Amphoe Khong Chiam. Using the analysis of the strengths, weaknesses and the occupation around the year of the communities. The analysis of the readiness preparation of the communities by interviews and questionnaires. The collected data were obtained from 358 people in three tambons, including Nongsangyai, Huaypai and Khong Chiam.

The study found that in three tambons has experienced flooding in the communities already and most of the communities were flooding less than one time per year. The most common cause of flooding is prolonged rainfall. The main flood warning system from government agencies and the most flood damage to agricultural areas over residential areas. The height of the water level is between 31 to 60 cm long and over a long period of 1 to 7 days. While the pattern of the life of the community was adapt to the season then it was not a problem in life when the flood. The occupation of the people in the community did not affect flooding because it was very little disturbance of natural resources. Especially, it was not affected the forest resources in Kaeng Tana which is the upper level of the community.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาจากทีมวิจัยและอาจารย์ในมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตที่ให้คำปรึกษางานวิจัย ที่ให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางในการดำเนินการวิจัยตลอดจนตรวจสอบซึ่งผู้ทำวิจัยในภาคินพนธ์ฉบับนี้ต้องกราบขอบพระคุณท่านไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณประชาชนชุมชนอำเภอโขงเจียม เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลตำบลหนองไผ่ ตำบลหนองแสงใหญ่และตำบลโขงเจียม ซึ่งให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเอื้อเฟื้อแก่ผู้วิจัยเสมือนญาติพี่น้อง

ขอขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และเพื่อนๆ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ทุกท่านที่คอยให้กำลังใจและให้ความสนับสนุนงานวิจัยด้วยดีมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ที่ให้การสนับสนุนงานทุนวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ที่ให้การสนับสนุนงานทุนวิจัยในครั้งนี้

ประโยชน์อันเนื่องมาจากการงานวิจัยเล่มนี้ จะพึงมีเพียงใด ขอมอบแต่ คุณพ่อ คุณแม่ และคณาจารย์ทุกท่าน ที่ได้เมตตาอบรมสั่งสอนให้มีความรู้จนถึงปัจจุบัน

ณัฐบดี วิริยาวัฒน์

2557

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญ	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	2
ขอบเขตการวิจัย	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	3
ระบบลุ่มน้ำมูล	3
สภาพภูมิประเทศ	4
สภาพอุตุนิยมวิทยา	7
น้ำหลาก	8
สภาพปัญหาด้านน้ำท่วม	9
อุทกธรณีวิทยาและน้ำใต้ดิน	10
ลักษณะพืชพรรณ	12
ลักษณะการใช้ที่ดิน	13
ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี	13
ผลกระทบของขยะจากปัญหาน้ำท่วม	15
การทบทวนวรรณกรรม	15
กรอบแนวคิดในการวิจัย	23
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	24
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	24
การเก็บรวบรวมข้อมูล	24
เครื่องมือในการวิจัย	25
การวิเคราะห์ข้อมูล	26

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
สถิติที่ใช้ในการวิจัย	26
บทที่ 4 ผลการวิจัย	27
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	27
ผลการศึกษาการปรับตัวต่อสภาวะน้ำท่วมของชุมชนในเขตอำเภอโขงเจียม	27
ผลการศึกษาความเข้าใจในสาเหตุของการเกิดน้ำท่วม	29
ผลการศึกษาความเข้าใจในการเตือนภัยน้ำท่วม	31
ผลการศึกษาความเข้าใจในความเสียหายจากน้ำท่วม	33
ผลการศึกษาการปรับตัวของชุมชนต่อสภาวะแวดล้อม	36
ผลการวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน (SWOT Analysis)	46
รูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนในอำเภอโขงเจียม	48
การประชุมกลุ่มย่อยกับชุมชน	54
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	56
สรุปผลการศึกษา	56
อภิปรายผลการศึกษา	57
ข้อเสนอแนะ	58
บรรณานุกรม	59
บรรณานุกรมภาษาไทย	59
บรรณานุกรมภาษาอังกฤษ	60
ภาคผนวก	61
ภาคผนวก ก ตัวอย่างแบบสอบถาม	62
ประวัติผู้วิจัย	69

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	รายละเอียดลำนํ้ามูลตอนล่าง	4
2.2	ค่าเฉลี่ยตัวแปรภูมิอากาศหลักของสถานีตรวจอากาศในกลุ่มนํ้ามูล จังหวัดอุบลราชธานี	8
2.3	อัตราการไหลสูงสุดที่รอบปีการเกิดต่างๆ ของสถานีวัดนํ้าในกลุ่มนํ้ามูลตอนล่าง	9
2.4	รายละเอียดชั้นหินอุ้มนํ้าในกลุ่มนํ้ามูล	11
2.5	ตำบลและหมู่บ้านในอำเภอโขงเจียม	14
4.1	ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับประชากรตัวอย่าง	28
4.2	ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องสาเหตุของการเกิดนํ้าท่วม	30
4.3	ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเข้าใจในการเตือนภัยนํ้าท่วม	32
4.4	ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเข้าใจในความเสียหายจากนํ้าท่วม	34
4.5	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับตัวของชุมชนต่อสภาวะนํ้าท่วม	37
4.6	สภาพภูมิอากาศในพื้นที่ชุมชนอำเภอโขงเจียมในแต่ละเดือน	48
4.7	ช่วงเวลาจับสัตว์นํ้าแต่ละชนิดในรอบปีของชาวชุมชนอำเภอโขงเจียม	49
4.8	แนวโน้มรายได้จากการจับสัตว์นํ้าในแต่ละเดือนของชาวชุมชนอำเภอโขงเจียม	50
4.9	อุปสรรคในการทำประมงของชาวชุมชนอำเภอโขงเจียม	50
4.10	การหารายได้จากทางอื่นในแต่ละช่วงของปี	51
4.11	เส้นระดับความสุขของชาวชุมชนอำเภอโขงเจียมในแต่ละเดือน	52

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	ลักษณะลำน้ำและขอบเขตของแม่น้ำมูล	7
2.2	กรอบแนวคิดในการวิจัย	23
4.1	การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค	47
4.2	ผู้ให้ข้อมูลหลักในการดำเนินการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค	47
4.3	การออกเรือหาปลาในแม่น้ำมูลและโขงของชุมชนในเขตอำเภอโขงเจียม	51
4.4	แนวการเดินทางสำรวจตามแนวเส้นตัดขวาง (Transect walk)	53
4.5	การประชุมกลุ่มย่อยของผู้ให้ข้อมูลหลัก	54
4.6	การให้ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลัก	55